

Ajdi z Ajdovščine nad Rodikom

Katja Hrobat

The giants, in Slovenian called the Ajdi, are believed to be the oldest inhabitants of the Earth. The word Ajd has drawn attention up till now just for its possible indication of the archaeological sites. It is taken for a widely spread motif in folkloristics. The author includes the narratives about the continuity, cohabitation and appearance of the Ajdi from the prehistoric and Roman settlement on Ajdovščina above Rodik in the context of the specific area and time. The paper considers the possibilities of the historical truth of the studied oral tradition, which due to its uncommonness and connection to the specific place seems possible.

Ajdi – najstarejši mitični prebivalci, graditelji nenavadnih struktur

Oznaka ajd sodi med arheološko indikativne toponime in praviloma nakazuje pred-slovanske ostaline. »Prave« arheološke ostaline so med njimi visoko zastopane, čeprav razlagajo vse nekonformne pojave materialne kulture, ki so zunaj obstoječih kulturnih norm, tudi take, ki niso arheološki (Slapšak 1995, 19).

Velikani veljajo nasploh za graditelje nenavadnih ali velikih monumentov, ne glede na to ali so naravni ali kulturni fenomeni. Znanstveno razlikovanje med starimi in naravnimi fenomeni v nekem drugem konceptualnem ogrodju torej ni relevantno. Ko ljudje interpretirajo svet okrog sebe in mu pripišejo pomen, postanejo vsi elementi kulturni (Bürstrom 1999, 36–37).

V bližini obravnavanega področja naj bi denimo velikani izklesali kraški rob, zgradili gradove v Kubedu in Podpeči (Morato, Pahor 2002, 104), povzročili odtok jezera iz Vremske doline (Hrobat 2003, 147).

Ajdi, mitični prednamci, obdarjeni s posebnimi močmi in velikostjo, se pojavljajo na pomembnih, lepo prepoznavnih arheoloških najdiščih, kot so na primer Ajdovščina v Vipavski dolini, ljubljanska Ajdovščina – grobišče Emone, Ajdovski gradec v Bohinju, Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici, Ajdna nad Potoki (Slapšak 1997, 22–23). Po ljudskem izročilu so ajdi mnogokrat ostali zakleti v ruševinah. Ponekod so še danes vidna »rebra ajdovskih deklic« (Kropej 2004, 4). V okolici zahodnih Brkinov naj bi ajdi živeli na naslednjih arheoloških najdiščih: Ajdovski gradec nad Zavrhom, Ajdovščina nad Rodikom, Njivice nad Rodikom, grobišče Za griči pri Škocjanu, na Bilen vrhu pri Slopah, za Zvanovo hišo nad Nasircem. V vseh primerih gre za pred-slovanska najdišča. Tudi mnoge cerkve naj bi zgradili ajdi¹. V naši bližini zasledimo podobno izročilo v Lokvi.

¹ Taka mesta so na primer Svete gore nad Bizeljskim, stare Svete gore pri Podsredi, Sveti Primož nad Kamnikom, Sveta gora pri Litiji in pri Gorici, Stara gora/Castelmonte na meji s Furlanijo, Štalenski vrh/Magdalensberg in Šenturška gora na Koroškem itd. (Šmitek 2005, 57).

Kapelo Matere božje škapulirske v Lokvi so po prvi varianti izročila zidali ajdi. Bili naj bi tako veliki, da naj bi streho klečoč pokrivali. Po drugi varianti izročila pa stoji cerkev na mestu, kjer so ajdi imeli svoj tempelj (Šček 1937, 60, 65).

Ajdi - velikani in pogani

Ajd označuje velikana, nekristjana, na Gorjancih se uporablja tudi hâjd in kajkavsko hajduk. Beseda je izposojena iz srednjevisokonemškega heiden, starovisokonemškega heidano, »der Heide«, germanskega *haiþa, indoevropskega koito v pomenu »tabor«. Nastopa z enakim pomenom v slovenskih kot v nemških pripovedih in toponomastiki (Bezljaj 1976, 2).

Izročilo o ajdih se je spojilo z ljudskimi predstavami o velikanih (Kropej 2004, 4). Zanimiv je motiv o ajdovski dekllici, ki odnese ljudi in živino v predpasniku, a jih na očetovo opozorilo položi nazaj (Piko 1996, 61; Kelemina 1997, 195). Po vsej Sloveniji so razširjene pripovedi, ki ponazarjajo velikost ajdov z motivi o podajanju rok, osle ali kladiva s hriba na hrib, ali o stoji velikana z nogami na dveh hribih hkrati².

Na Ajdovskem gradcu med Zavrhom in Barko so živeli ajdi. To so bili velikani. En velikan je kosil na Vremščici, drugi pa v Brkinih. Imela sta samo enega »uosla«, tako da sta si ga podajala, kar preko Vremske doline. Tako so bili veliki;³ Ajdi so bili tako veliki, da so si podajali roke od sloparskega hriba do tubeljskih hribov.⁴

Na anketno vprašanje, kdo so bili ajdi, je večina ljudi odgovorila, da so to bili prvotni prebivalci, s tem da so jih povečini enačili z velikani, v manjši meri pa s pogani.

Ajdi so bili pogani. Ljudje so nekoč pravili, da so živeli na Vrhulah.⁵ Po izročilu v Lokvi naj bi bila stara vas na ledini Merišče. Od tod so se ljudje preselili v Prelože in v Lokev. V stari vasi so bili pogani. Ponoči so tu videvali strašno velikega moža.⁶

Po nekaterih pripovedih naj bi ajde pokončali pasjeglavci (Kropej 2004, 4). Ohranjena je pripoved s konca devetnajstega stoletja, po kateri družino ajdov najprej napadejo pesjani, preživeli dobri ajdovski dekllici pa zaradi nevernosti kaznuje krščanski Bog.

»(...)V sredi teh pregreh (op. narodovih) pa so prišli v deželo sveti ljudje, ki so označevali novo vero v jednega Boga. (...) Tudi do lepih dekllic je prišel glas o novi veri, vendar onedve, prevzetni, nista hoteli ničesar čuti o jedinem Bogu – zato pa jih je Bog kaznoval in morali sta umreti. (...) Grička sta ukleta, ker pod njima ležita nevernici« (Mejač 1890, 354–56).

Podobno tudi na Švedskem ljudsko izročilo pravi, da je velikane izgnal zvok prvih krščanskih zvonov (Bürstrom 1999, 36). V istrskem izročilu pa velikani izginejo, ker se umaknejo v Čičarijo in v notranjost Istre pred suženjstvom.

»(...) Ma pole, kadar so hoteli ani hudobni ledje te dobre velikane nardit za sužnje, so oni zbežali v divjo Čičarijo in tam nekam globoko v Istro. Pravijo, da se še danes skrivajo tam okuli Motovuna« (Morato, Pahor 2002, 104).

² Denimo pripovedi z arheološkega najdišča Gradec pri Prapretnem (Ciglenečki 1981, 417), v Bohinju (Cvetek 1993, 32), Istri (Morato, Pahor 2002, 104) itd. Enak motiv najdemo na Tolminskem v zvezi z Divjimi babami (Dolenc 1992, 20).

³ Ivan Dujc, Zavrhek 1.

⁴ Angela Ražen, Bilajeva, Tublje.

⁵ Zdravko Škerjanc, Gašperjev, Brezovica 17.

⁶ Šček 1937, 57, 60, 63, 63; B. Slapšak – Arheološka topografija Slovenije: Kraška planota. Ljubljana 1974 (arhiv Inštituta za arheologijo ZRC SAZU, Ljubljana, Arheološka topografija Slovenije, inv. št. 5a).

Nekaj o ustnem izročilu o starem prebivalstvu

Večina evropskih narodov pozna izročila o starem prebivalstvu velikanov z nadnaravnimi močmi. Pri nas jih večinoma imenujejo ajdi, na Štajerskem so iz rodu velikanov tudi rimske deklice (Kelemina 1997, 195-96). Tudi Herodot v svoji Zgodovini piše, da Grki verjamejo, da so bili nekdanji ljudje večji od današnjih. Velik del poimenovanj za staro prebivalstvo izhaja iz veroizpovedne sfere. Poleg najbolj razširjenega naziva »Grki« se ponekod v Bosni nekdanji prebivalci nazivajo Kauri, Lutorani, v Črni gori Latini, Židi v Črni gori, Dalmaciji in Istri⁷ (Palavestra 1966, 52-53). V Beli Krajini se velikani imenujejo Grki (Županič 1934; Kelemina 1997, 196), kar poznajo tudi v hrvaški Istri (Bošković-Stulli 1986, 215). Ravno tako se na veroizpoved nanaša naziv Mavri za prvotno prebivalstvo Portugalske, s čimer je označeno nasprotje kristjanom (De Pina-Cabral 1989, 66).

V. Palavestra pripovedi o najstarejši dobi – dobi velikanov – ne uvršča v krog mitološkega ustnega izročila, ampak jih pripisuje skupini postmitološkega, kronološko mlajšega ljudskega izročila. Eno osnovnih vlog v verovanjih o starem ljudstvu je igrala domišljija, prežeta s strahom in religioznimi verovanji o nadnaravnih bitjih in pojavih, znotraj katere so se tvorile predstave o povezavi med realnim in nadnaravnim svetom. Vsebina izročila je fantastična utopija, projicirana v preteklost, s čimer je mišljeno prikazovanje nekdanjega bogastva in blagostanja starega ljudstva in davnih srečnih časov. Objektivni historični prikaz dogajanja ali osebnosti v preteklosti je relativno skromen, ker vsako izročilo o minulem času vsebuje nekakšen tradicijski ali epski element, ki je zato tudi nehistoričen, neresničen in nadnaraven. Historično ustno izročilo v glavnem slika odseve zamegljenih in skaljenih spominov na preteklost, spominov, ki so se ustno prenašali v času in prostoru in bili podvrženi vplivom tradicije in tradicijskih predstav ter predlog, prežetih z verovanjem v fantastične in nadnaravne pojave (Palavestra 1990, 185-87).

Kontinuiteta, sobivanje, zunanji videz ajdov z Ajdovščine

V ustnem izročilu o prebivalcih Ajdovščine se splošno razširjenimi folklorni motivi, denimo o ajdovskem zakladu na Ajdovščini (Peršolja 2000, 42-43, 52-55), prepletajo z motivi, ki so specifični samo za to področje. Izročilo o nekdanji vasi ajdov-velikanov na Ajdovščini je poznano v večini vasi zahodnih Brkinov z okolico. Takšno razprostranjenost izročila moramo najverjetneje povezati z zgodnjim arheološkim odkritjem Ajdovščine, delovanjem izobrazjenih župnikov, kot je bil Matija Sila, z iskanjem »zakladov« na Ajdovščini, s posamezniki, ki se zanimajo za lokalno zgodovino, in nenazadnje, s povečanim zanimanjem arheološke stroke za Ajdovščino v zadnji polovici 20. stoletja (Slapšak 1997, 21-25).

V tipični folklorni motiviki predstavljajo ajdi stereotip mitičnega »drugega«, obdarjenega s posebnimi močmi in pripadajočega neki nedefinirani mitični preteklosti (Slapšak, Hrobat 2005, 515). V izročilu obstajajo samo "mi, ljudje, naši", ko Slovani govorijo o sebi, in »oni« (Pleterski 2005).

»Enkrat v davnih časih so v Jajdešni živeli velikani. V Rodiku, pod hribom so živeli navadni ljudje. Velikani z Ajdovščine so se držali bolj zase in so pustili ljudi pri miru. (...)«⁸

⁷ Veroizpovedno označene nazive za staro prebivalstvo srednjega Balkana V. Palavestra (1966, 53) razdeli na predсловansko prebivalstvo, srbsko in hrvaško srednjeveško prebivalstvo vzhodnega religioznega obreda in pretežno pravoslavno prebivalstvo iz 16.-18. stoletja.

⁸ Peršolja 2000, 45; po pripovedovanju Vladimirja Babiča, Valinovega, rojenega 1909, Rodik.

Vendarle v rodiškem izročilu zasledimo motive, ki odstopajo od splošno ustaljenih folklornih obrazcev. Zanimivo je izročilo o kontinuiteti med Ajdovščino in vasi pod njo, Rodikom, Slopami in Brezovico. Že v sedemdesetih letih je bilo v topografski akciji Odelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani zabeleženo, da ustno izročilo prebivalcev Rodika in Slop pravi, da so se njihovi prebivalci preselili z Ajdovščine nad Rodikom (Slapšak 1995, 65; Slapšak 1997, 21), iz Njivic, ledine kilometer vzhodno od Ajdovščine, pa v Brezovico (Slapšak 1995, 68; Hrobat 2003, 65).

Ajdovci z Ajdovščine nad Rodikom so se razselili v Slope, Brezovico in Rodik. Na Ajdovščini je bilo šestintrideset do štirideset hiš. Ajdovci so se v Rodiku najprej naselili v Podluzo, kjer je dosti vode. Vsaka hiša je imela svoj vodnjak. Tu je bila tudi prva cerkva, in sicer v Buoštnerjevem vrtu. Pri kopanju za hišo je lastnik tu naletel na steber, ki je danes vzdan v zid. Prvotno jedro vasi je bilo območje nad križnim znamenjem, v Podluzi⁹.

V glavnem se izročila o preselitvi ajdov v Brezovico ne nanašajo na naselje na Ajdovščini, temveč na Vrhule, sleme med Artvižami in Ajdovščino¹⁰. Zanimivo, da je bilo izročilo o nekaj hišah na Njivicah v novejšem času potrjeno z najdbami arhitekturnih sledov s fragmentom keramike istega tipa kot na Rodiški Ajdovščini (Slapšak 1995, 68).

Ustna izročila o »starih vaseh« so pogosta na območju Krasa in večkrat vključujejo lokalna arheološka najdišča, ki ustrezajo določenim stopnjam v razvojni zgodovini moderne vasi. Pogosto je v lokalno zgodovinsko zavest vključenih več zapuščenih vasi (Slapšak, Hrobat 2005, 517).

Ob močno ukoreninjenem kontinuitetnem izročilu naletimo tudi na pripovedi o vojskovanju ajdov in uničenju Ajdovščine v požaru.

»(...) Ajdi so se hodili vojskovat za druge večje narode. (...) Zgodilo se je, da se Ajdje niso vrnili z vojne domov«¹¹. »Enkrat je bilo na Jajdešni mesto. Še danes lepo vidiš nasip in zidine in gomile, kjer so nekoč bile hiše. So prišli enkrat tja sovražniki – so mesto sežgali. (...)»¹². »(...) Potlej enkrat so Jajdje izginili. Nono ni povedal, kako in zakaj. Ma, ni jih bilo več. Mesto Jadešna pa je bilo požgano in porušeno (...)»¹³.

Hkrati so v vaseh pod Ajdovščino razširjena izročila, ki bi lahko nakazovala sobivanje med prebivalci na hribu in v dolinah. V Rodiškem ustnem izročilu naletimo na podatke o konfliktnem odnosu med prebivalci iz doline in hriba, ki se kaže v pripovedih o ajdovski kraji pridelkov Rodičanov na Maganki in Čelevu, zabeleženih že v arheoloških terenskih raziskavah iz sedemdesetih let (Slapšak 1995, 18).

Ajdi so prihajali v dolino in kradli na njivah Maganka in Čelevo (Slapšak 1997, 18). Velikani, ki so živeli na Ajdovščini, so bili bolj zategle kože in imeli so črne lase. Imeli so veliko mesto, okrog katerega je bilo velikansko obzidje s tremi velikimi vrati (zlata, srebrna in bronasta). Bili so dobri kovači. Ajdi so imeli majhne njivce Na guri, Pod štihterco in na

⁹ Po pripovedovanju Rada Lukovec - Tonjevga, Rodik 5a, rojen 1943.

¹⁰ Starejši so pripovedovali, da so se Brezovčani preselili iz Vrhul, to je sleme med Artvižami in Ajdovščino (Peršolja Jasnja Majda, Križ 144, rojena v Rodiku, avtorica knjige Rodiške pravce in zgodbe); Brezovčani so nekoč živeli na Vrhulah. (...) Ko je jezero odteklo, so se Brezovčani iz Vrhul preselili na rob Brezoviškega polja (Peršolja 2000, 43-44; po pripovedovanju Franciške Babič, Valinove, rojene l. 1912, Rodik); Ajdi so bili pogani. Ljudje so nekoč pravili, da so živeli na Vrhulah (Zdravko Škerjanc, Gašperjev, Brezovica 17); Rodik je bil prej na Njivicah. Danes so vidne ruševine (Jože Prelec, Rolhov, Podgrad pri Vremah); Rodik je bil prej na Njivicah na Ajdovščini nad Rodikom. Še vedno so tam kamni (Vence Tonkov, Artviže 22). Izročilo o hišah (2?) in o kontinuiteti z Brezovico (Slapšak 1995, 68).

¹¹ Peršolja 2000, 54; po pripovedovanju Ide Mikolj, Valinove, rojene 1936, Rodik.

¹² Peršolja 2000, 55.

¹³ Peršolja 2003, 19; po pripovedovanju Franca Race, Krnelovga, rojenega l. 1920, Rodik.

Njivcah, vendar jim to ni bilo zadosti. Zato so Na čelevu kradli repo in korenje Rodičanom. Iz teh njiv so se pred velikani Rodičani raje umaknili in si uredili v obdelovalno površino Rodiško polje¹⁴. »(...) In ti Jajdje so delali Rodičanom sive lase. Rodičani so bili pridni in marljivi. Vse so prekopali in zasejali. Jajdje pa nič. So imeli njive na Štihtarci in na Njivcah, ma niso znali delati in nič jim ni zraslo in zarodilo. Zato so hodili zgodaj zjutraj na njive v Čelevem in kradli intrado: repo, mirne¹⁵, kar je bilo. (...)»¹⁶.

In spomin na ajde je ostal še dolgo živ: »(...) Potlej so se zmenili, da bodo rodiški mladci vzeli kovce in štrkelce in šli gor na Čelevo ahtat njive. Če so fantje bili pri njivah, Jajdje niso kradli. Če pa so Rodičani zaspali, so Jadje vzeli, kar so rabili. Zato so starši klicali ob svitu: »Fantje! Vstane! Jajdje so vre v Čelevem!« (...) Ko je bil moj nono še mlad, ga je njegov oče vsako jutro še ob temi klical: »Janez! Vstani! Jajdje so vre v Čelevem!«. In ko sem bil jaz majhen in bi zjutraj še rad spal, je nono naredil na borjači budnico: »Frane! Vstani! Jajdje so vre v Čelevem. (...)»¹⁷.

Izročilo o stikih med starim prebivalstvom in prišleki ni edinstveno v slovenskem prostoru. O sočasnosti govori motiv o ujetem divjem možu v slovenskem, italijanskem in švicarskem izročilu, ki nauči kmete, kako se dela sir. Po I. Grafenauerju naj bi take pripovedi sodile v 5. in 6. stoletje, ko so se v Alpe priseljeni germanski rodovi naučili sirarstva od staroselskih Retoromanov, lahko pa tudi, da so se pri Retijcih in Noričanih naučili planšarstva in sirarstva keltsko-rimski priseljenci. Od teh, Vlaha imenovanih, so se naučili sirarstva tudi naši predniki (Grafenauer 1959, 150–53; Stanonik 1999, 17). Ustno izročilo o jagi babi ali divjih ljudeh s Tolminskega, ki razodenejo kmetom, kako izboljšati tehniko oranja in vinogradništva (Dolenc 1992, 16, 29–33), bi lahko potrdili z raziskavami ornega orodja M. Gavazzija (1969, 123) in S. Gabrovca (1955), ki dokazujeta prevzem železnih lemežev od staroselcev. V vaseh severnega roba kraške planote je zabeleženo izročilo o »lučkah« ali »mavercah«, starih prebivalcih gričevnate pokrajine za reko Rašo, imenovanih po njihovih ognjih pred bivališči, ki naj bi z domačini izmenjevali žito za volno (Slapšak 1995, 18; Slapšak, Hrobat 2005, 516–517). V novejšem času je izčrpno študijo o odnosih med Vlaha – ajdi in Slovani na področju Istre in Krasa na osnovi ustnih, zgodovinskih in arheoloških virov napisal A. Pleterski (2005). O stikih med staroselci in slovanskimi pastirji govori tudi primer ustnega izročila z Velike Planine nad Kamnikom. Po pripovedih naj bi si pastirji postavili kočje tesno skupaj, ker so se bali »divjih mož«, domnevnih staroselskih prebivalcev. O zadnjem bi lahko pričala značilna odmaknjenost slovanskih naselbin od poznoantičnih najdišč (Cevc 2000, 578).

Nenazadnje naletimo na podobno odmaknjenost tudi v primeru staroselskega naselja vrh hriba Ajdovščine in vasmu pod njo, za kar govori tudi ustno izročilo Rodika in Slop.

Ajdi, ki so živeli na Ajdovščini, so bili veliki ljudje. Naših ljudi so se bali. Nikoli niso storili nič žalega, niso bili hudobni. Bili so druge barve in govorili so svoj jezik. Sloparci so od

¹⁴ Peršolja 2000, 42; po pripovedovanju Vladimirja Babiča – Vlada Valinogva, rojenega 1909.

¹⁵ Narečna beseda za korenčke.

¹⁶ Peršolja 2003, 19; po pripovedovanju Race Franca, Krnelovga, rojenega l. 1920 v Rodiku.

¹⁷ Peršolja 2003, 19; po pripovedovanju Franca Race – Franeta Krnelovga, iz Rodika (pri komunski štjerni), rojenega 1920. Po pripovedi Dore in moža Jožeta, rojenega l. 1910, ter sina Jožeta Valenčiča, Dane pri Divači 4: *O straži pred ajdi govori tudi izročilo v sosednji vasi, ki pa ga zaenkrat še ni mogoče umestiti v kontekst. V starih časih so se ljudje bali ajdov. Včasih so stražili v Vardi (vrtača pod Volarijo – prazgodovinsko gradišče). Ko so stražili vas, so kričali »varda«!* Toponim Varda izhaja iz italijanske besede guardia, straža, in naj bi po J. Titlu (1998, 77) označeval opazovalne signalne točke v severozahodni Istri v času turških vpadov.

*njih kupili prt zemlje, ki so jo potem hoteli vzeti Rodičani. V grobljah, kjer so ajdi živeli, naj bi bil zakopan zaklad*¹⁸.

Pozornost zbujajo navedbe o »drugačnem« jeziku in zunanjem videzu ajdov.

Ajdje z Ajdovščine so bili majhni in čokati (Slapšak 1995, 18). Pripovedovali so, da so bili ajdi zategle kože oziroma temnejše polti. To so bili »črni ricasti¹⁹ ljudje«²⁰. (...) Ti Jajdje niso bili kmetje. Oni so bili kovači in livarji. So poznali kamne s kovino, so rudo talili in iz kovine delali orodje in orožje. Ti Jajdje so bili velikani, močni ljudje. Vsi, prav do zadnjega, so imeli črne lasi in zateglo kožo, tako, kot jo imajo danes kaki Siciljanci ali Cigani. Niso bili beli in svetli kot Rodičani. (...)»²¹.

Izročilo o majhnosti ajdov je bilo v Rodiku zabeleženo v anketi Oddelka za arheologijo leta 1975 (Slapšak 1995, 18) in se očitno meša z danes prevladujočimi, splošno razširjenimi klišeji o nadnaravni velikosti prvotnih prebivalcev. Opis majhnih ajdov je zaenkrat poznan samo na Dolenjskem, kjer pa se zbujajo bolj analogije na motiv velikosti škratov, saj naj bi ajdovčki sedeli živini za rogovi, da so jo priganjali pri oranju²². Ne samo v Rodiku, ampak tudi v Slopah je poznano izročilo, da so bili ajdi drugačne barve oziroma temnejše polti in naj bi govorili svoj jezik. Rodiške navedbe še dodajajo črne lase, celo kodraste. B. Slapšak opozarja, da bi lahko bila sicer navedba novejši učen vrivek nekoga v želji po vzpostavitvi »drugačnosti« (Slapšak 1997, 21) ali posledica učene interpretacije, ki je rimsko naselbino na Ajdovščini povezal z mediteranskim tipom ljudi (Slapšak, Hrobat 2005, 516). A. Pleterski (2005) navaja podobno izročilo o začetnici vasi Križ – S. Croce na Tržaškem Krasu, ki naj bi bila ravno tako temnejše polti, črnih las in rjavih oči, kar bi lahko govorilo za prvotnost tovrstnega izročila.

Zanimivo je poznavanje življenjskega prostora ajdov. Izročilo namreč pove, kje so ajdi imeli njive, na Štihterci ter na Njivicah, in vinograde na Nogradih (imena!). Na prvih katastrskih zemljevidih iz dvajsetih let devetnajstega stoletja so bila to območja pašništva ter gozdov in med domačini ni nikakršnega podatka o tem, da bi bila ta območja kadarkoli uporabljena od prebivalcev modernih vasi (Slapšak, Hrobat 2005, 516). Dejansko so bile pri terenskem pregledu ugotovljene fosilne njivske terase dvesto metrov od najdbe rimskodobnih hiš (Slapšak 1995, 68). Že sredi 19. stoletja je bil Bleiweis presenečen na domačinovim poznavanjem rodiške Ajdovščine.

»Kmet (...) nama je nekdanje mesto popisoval, kakor bi ga bil z lastnimi očmi vidil (...) tu nama kmet kaže lego kovačije in spriča resničnost svoje povesti z žlindro, ktere se obilo najde znotraj in zunaj oklepa (Bleiweis 1859).«

¹⁸ Marija Opara, Slope 17, rojena v Slopah l. 1914. O odmaknjenosti ajdov govori tudi pripoved navedena v začetku poglavja, Peršolja 2000, 45; po pripovedovanju Vladimirja Babiča, Valinovega, rojenega 1909, Rodik.

¹⁹ Ricast (iz it.: ricciolo) - primorska narečna beseda za kodraste lase. Rodičani (Majda Peršolja, Marta Lukovec) razlagajo izraz »zategla koža« kot rahlo temnejša polt.

²⁰ Peršolja Jasna Majda, Križ 144, rojena v Rodiku, avtorica knjige Rodiške pravce in zgodbe.

²¹ Peršolja 2003, 19; po pripovedovanju Franca Race - Franeta Krnelovga, iz Rodika (pri komunski štjerni), rojenega 1920.

²² Po pripovedovanju Lojzeta Goloba, Grič pri Klevevžu, rojenega 1930, ki je pripoved slišal od stare mame njegove žene, Blažič Alojzije, rojene konec 19. stol., zapisala Suzana Gorenc, študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, vpisana l. 2003/04: *Ajdovčki naj bi stanovali v iz kamerija zidani jami, veliki približno trikrat tri metre. Po pripovedi informatorja, naj bi jama zgledala, kot da je narejena samo zanje in da ji manjkajo samo še vrata. Ajdovska jama se nahaja pod vasjo Grič pr Klevevžu v gozdu z ledinskim imenom Kostanule. Ajdovčki so bili majhni ljudje, ki so živini hodili sedet za rogove, ko so orali, in ji tako pomagali orati oziroma jo priganjali.*

Izročilo o kovaštvu ajdov, številu hiš in obdelovalnih površinah bi lahko razumeli kot posledico opazovanja in interpretacije arheoloških pojavov v domačem okolju, denimo fosilnih obdelovalnih površin, morfologije vidnih struktur ali površinskih najdb žlindre na Ajdovščini (Slapšak, Hrobat 2005, 516). Izročilo o kovaštvu je lahko obstajalo sicer že prej, najdbe žlindre so ga le potrjevale (Pleterski 2005). Za slednje bi lahko govorilo izročilo o kovačiji na Njivicah (Peršolja 2000, 86). Najdba ščitne grbe z Ajdovščine bi lahko dokazovala obstoj vsaj manjše vojaške posadke na mestu, za čigar potrebe bi bila kovačija smiselna (Pleterski 2005). Geofizikalne meritve so na Ajdovščini dokazale močne sledove predelave železa (Mušič 1999, 360–370).

Kontinuiteta, asimilacija ajdov – zgodovinska resnica v izročilu?

In kako naj razumemo različna izročila o kontinuiteti vasi, precej pogosta na področju Krasa in zahodnih Brkinov²³? V mnogih tovrstnih primerih bi se lahko strinjali z M. Halbwachsom (Halbwachs 2001, 152) v tem, da ljudje potrebujejo oporo tradicije, ki jih od »davnih časov« veže na njihov prostor in tako upravičuje njihov obstoj na tem mestu. Identifikacija z nekdanjimi prebivalci in njihova vključitev v lokalno zgodovinsko zavest je zato logična posledica iskanja lastne identitete lokalne skupnosti, ki je ne more najti v splošni zgodovini, temveč v preteklosti, ki je tesno vezana na življenjski prostor pripadnikov skupnosti. Po drugi strani pa tako nenavadnih tradicij, kot so te, povezane z Ajdovščino, ne moremo zgolj ovreči kot domišljajske pripovedi. Z analizo izročila o starem prebivalstvu v Bosni in Hercegovini je namreč V. Palavestra ugotovil, da se v tistih delih izročila, ki odstopajo od splošnih folklornih motivov in se vežejo na specifično geografsko področje, lahko odsevajo resnični historični pojavi (Palavestra 1966, 5, 52-53)²⁴. Na nek način najdemo podobna spoznanja pri F. Zonabend. Ta opaža, da je pri ohranjanju ljudskega spomina najpomembnejši dejavnik prostor. Kar ostaja zapisano v prostoru, obstane tudi kot spomin na preteklost (Zonabend 1993, 16-18). Da ustno izročilo o »kontinuiteti vasi« ne gre vedno razumeti zgolj kot posledico potrebe po identifikaciji s tradicijo prednikov v istem prostoru, dokazuje recenten primer preselitve nekdanje vasi Potoče, še aktivne v začetku dvajsetega stoletja, v današnji Pared. Primer je dober za opazovanje procesa ustvarjanja izročila, saj je danes zapuščena vas, za katero skorajda ni ostalo materialne sledi, ostala v spominu zapisana kot »stara vas« ali »stari Pared« (Hrobat 2003, 68-69).

Zaradi odsotnosti arheoloških podatkov o času naselitve v dolini pod Ajdovščino se lahko naslonimo zgolj na nekaj toponomastičnih elementov. F. Bezljaj dokazuje, da nam raziskave predсловanskih relikto v toponomastiki, še posebej pogostih zahodno od linije Postojna-Julijske Alpe, pričajo o zgodnjem sožitju med Slovani in staroselci (Bezljaj 1969, 32-33). Za kulturne stike med staroselci in prišleki bi lahko govorilo dejstvo, da se je v imenu današnje vasi Rodik ohranilo ime Rundictes, zapisano na epigrafskem napisu iz 1. st. n. št. (CIL 5, 698), ki je najverjetneje pripadalo predrimski skupini prebivalcev z Aj-

²³ Za analizo izročila o starih vaseh glej Hrobat 3003, 50–71; Slapšak 1995, 17–18, 30–47.

²⁴ Glede realnih osnov, na katerih temelji izročilo, V. Palavestra misli, da so v izročilih, ki govorijo o izumrtju in uničenju »starega naroda«, ohranjeni spomini na določene vidike realnosti v procesu etnične in kulturne simbioze starobalkanskega stratuma in priseljenega prebivalstva. Izročila, ki kot vzrok izumrtja navajajo vremenske nepravilike (nenadno sneženje, mrzli vetrovi in suša, ki so sicer pogosti pojavi v visokih hribih in nasploh na kraških tleh), so nastala kot fabulizirani odraz arhaičnih in v tradiciji močno ukoreninjenih pastirskih selitev med zimsko in poletno pašo, kar na dinarskem področju predstavlja starobalkansko, predсловansko prakso (Palavestra 1966, 53).

dovščine (Slapšak 1977; Slapšak 1995, 69; Slapšak 1997, 28-49)²⁵. V sklopu gričevja okrog Ajdovščine najdemo tudi besedo Vlaka za grič med Slopami in Čukom²⁶, ki spominja na izpeljanko iz Vlah, s čimer so slovanski prišleki imenovali staroselce (Kos 1985, 122-24). Zdi se pomenljivo, da se na Vlako navezuje pripoved o ajdovski deklici, ki naj bi sedela na Vlaki in močila noge v kalu pod Vlako²⁷. Ledinska imena kot so Vlaka, Zgon, Njivice, Laz, ki jih najdemo na obravnavanem področju, bi lahko nakazovala zgodnjo naselitev Slovanov na obravnavano območje, saj jih P. Skok (1950, 261) uvršča v skupino najstarejših slovanskih toponimov.

Različna izročila o kontinuiteti ljudi z Ajdovščine, sobivanju z vaščani v dolinah in uničenju Ajdovščine nastopajo v očitnih opozicijah, na kar je opozoril že B. Slapšak (1997, 21). A. Pleterski ugotavlja, da se nam zdijo podatki nasprotujoči, ker jih jemljemo kot sočasne. Problem zato skuša rešiti tako, da izročilu doda časovno dimenzijo (Pleterski 2005). Ljudski spomin namreč ne vsebuje časovne razsežnosti oziroma je ta kvečjemu razdeljena na dve kategoriji, čas kmečke družbe »v preteklem času« (kot nasprotje »sedanjemu času«) in mitični »davni časi« nekristjanov (De Pina Cabral 1989, 66).

Z zgodovinskega stališča bi lahko bil proces kontinuitete možen. Arheološka izkopavanja apsidalne stavbe na Ajdovščini so dokazala požig v času od druge polovice 5. stoletja dalje (Slapšak 1997, 51). Od tod bi lahko izviralo izročilo o uničenju Ajdovščine v požaru, ki pravzaprav ne poudarja, da bi pomrli prav vsi prebivalci (Pleterski 2005). V teoriji se lahko po razpustitvi poznoantičnega obrambnega sistema življenje na Ajdovščini nadaljuje v zelo skrčenem obsegu z adaptacijo dela stavb, poselitev se razdrobi na manjše enote po brkinskem grebenu (Slapšak 1995, 75). Poselitev Ajdovščine v tem času potrjuje A. Pleterski z najdbo ščitne grbe iz 8. st. n.št. (Slapšak 1997, Sl. 9; Murgelj 2000, 50, T. 4: 1; Pleterski 2005). V času bizantinske oblasti v dolini se lahko v dolinah pod Ajdovščino že naselijo novi prišleki. Po vojaško-političnem razkroju bizantinske oblasti bi skupnost z Ajdovščine izgubila zunanjo podporo (plača) in bi se bila prisiljena preživljati sama. Nerodoviten brkinski greben seveda ni mogel zadoščati kmetijskim potrebam prebivalcev Ajdovščine, zato bi lahko v ta čas umestili pripovedi o ajdovski kraji pridelkov Rodičanom²⁸ (Pleterski 2005). Po ustalitvi vojaških in političnih razmer bi prebivalci lahko zapustili slabo rodoviten brkinski greben in se preselili v kmetijsko ugodnejše nižinsko območje (Slapšak 1995, 75-77).

Mogoče je vredno pozornosti dejstvo, da imamo pri obeh vaseh, ki ju zadevajo pripovedi o preselitvi z Ajdovščine, izročilo o dvojnem naselitvenem prostoru. Na sloparski strani nastopata v izročilu med fazo Ajdovščine in moderno vasjo še zapuščena vas Pod lipami in v eni verziji, tudi lokacija Požganice (Slapšak, Hrobat 2005, 517). Sicer je hkrati med Sloparci razširjeno še izročilo o prednikih iz Češke (Pibernik 1999, 172), ki bi ga

²⁵ Ime Rodik se v slovenski obliki prvič omenja okoli leta 1300 kot Rodic oziroma Rodink (Kos 1985, 135). Mnenja glede etnične pripadnosti skupnosti, ki je po imenu sodeč živela na Ajdovščini nad Rodikom, so si deljena. Besedo Rundictes lahko najdemo tako v slovarjih ilirskih kot venetskih ali keltskih jezikovnih ostalin (Slapšak 1997, 29). M. Doria (1971, 17) jo uvršča v skupino toponimov, v katerih bi se lahko prepoznalo preindoevropski etimon.

²⁶ Vzpetina ob Ajdovščini, mesto zgodnjerskega grobišča prebivalcev Ajdovščine (Istenič 1987), domnevno predсловanskega kulta (Hrobat 2004) in rimske ceste (Slapšak 1997, 25-26).

²⁷ Po pripovedovanju Milene Ceglar, rojene Godina, Tumova 1, Hrpelje, rojene l. 1946 v Slopah.

²⁸ Da podatek o kraji repe in korenja ni vrivek novega časa dokazuje A. Pleterski s sestavo poljščin. Če bi bilo izročilo novejšega izvora bi ajdje morali krasti koruzo (Pleterski 2005), saj naj bi že v 18. stol. v zahodni Sloveniji jedli predvsem polento (Makarovič 1988-1990, 134).

lahko pripisali mlajši faze rekolonizacije kraških vasi, razredčenih zaradi kuge in Turških vpadov²⁹ (Slapšak, Hrobat 2005, 517). Medtem ko je bila stara vas na ledini Požganica³⁰ (ime!) omenjena le v anketi iz sedemdesetih let (Slapšak, Hrobat 2005, 517), je danes še živo izročilo o stari vasi na ledini Pod lipe ali Sleme, katere sledovi hiš so jasno prepoznavni v konfiguraciji terena³¹.

Vas je bila prej drugje, vendar so kače pregnale takratne prebivalce na zdajšnje mesto³². Najprej je bila vas drugje, na ledini Pod lipami. Imenovala se je Lupe. Pred kačami so se umaknili Sloparci na današnje mesto vasi³³. Ljudski glas gre, da so se Sloparci izselili iz Pod lip na sedanji prostor, ker je bilo Pod lipami preveč kač³⁴.

Izročilo o tem, da so se ajdi v Rodiku naselili najprej v Podluzo, zgornji del vasi, smo že navedli v začetku³⁵. Potrditev lahko vidimo v omembi dveh delov najstarejše vasi drugega pripovedovalca.

»Enkrat, dolgo nazaj, je bila vas Rodik razdeljena na dva dela; na Podluzo in na vas pri cerkvi. Vmes so bili vrtovi in sadovnjaki. Rodičani so bili kmetje. (...)«³⁶

Na razmišljanje A. Pleterskega (2005), kako so ajdi odšli v dolino, če je tam že bila vas, se odgovor kar sam ponuja. Dvojno jedro naselitve se zdi namreč sila nenavadno za enoten kolonizacijski tok. Staroselci z Ajdovščine so se mogoče prvotno naselili vstran od slovanskih prišlekov, sčasoma pa so se v asimilacijskem procesu združili v pripadnike vashi skupnosti Rodika in Slop. Dvofazna kolonizacija bi ustrezala tako izročilu o kontinuiteti z Ajdovščine kot slovanski kolonizaciji z izročilom o »drugih«. Konec koncev bi brez absorpcije staroselskih tradicij težko razumeli ukoreninjenost nenavadnega Rodiškega in Brezoviškega lokalnega kulta še do poznega 18. stol. na Čuku, tik nad zgodnjeantičnim pokopališčem prebivalcev Ajdovščine nad Rodikom (Hrobat 2004) in seveda, ohranitev predrimskega imena v toponimu Rodik.

V izročilu o ajdih z Ajdovščine so do danes preživeli zgolj razpršeni, navidezno nepovezani, fragmenti kolektivnega spomina na »davne čase«, nekakšen zamegljen spomin na »Nas« in »Druge«, ki pa nam hkrati edini ponuja možne odgovore tam, kjer vsi drugi viri obmolknejo.

²⁹ Velja še opomniti na opazko A. Pleterskega etimologije besede čeh, ki pomeni dečka, fanta, govejega pastirja (Bezljaj 1976, 77), kar bi zopet lahko govorilo o prihodu vlaškega, pastirskega prebivalstva (Pleterski 2005).

³⁰ Med ledinskimi imeni, ki jih našteva domačinka iz Slop, najdemo toponim Pgreščina (Pibernik 1999, 198).

³¹ Sicer je arheološka topografija pokazala še dva naselbinska kompleksa na področju Slop, Grube in Na krasu, vendar po nekaj najdbah sodeč, datirajo v zgodnejši, rimski čas, in nista povezana z nikakršnim izročilom. Površinske najdbe arhitekturnih sledov na lokaciji Pod lipe – Sleme niso rimskodobne (Slapšak 1995, 68). Poznejša datacija se zato zdi verjetna.

³² Slugova Štefa, Slope 16.

³³ Marija Opara, Slope 17, rojena v Slopah, l. 1914.

³⁴ Pibernik 1999, 172.

³⁵ Povedal Rado Lukovec, Tonjev, rojen 1943, Rodik.

³⁶ Peršolja 2003, 19; po pripovedovanju Franca Race, Knelovga, rojenega l. 1920, Rodik.

Literatura

- BEZLAJ, F. 1976. Etimološki slovar slovenskega jezika, A–J (1. knjiga), Ljubljana.
- BEZLAJ, F. 1969. Das vorlawische Substrat im Slowenischen, *Alpes orientales* 5, *Dela SAZU* 24, str. 19–35.
- BLEIWEIS, J. 1859. Rodik in pa Ajdovščina nad Rodikom. Novice gospodarske, obertniške in narodne, 31. avgusta 1859. Ljubljana.
- BOŠKOVIČ-STULLI, M. 1986. *Zakopano zlato, Hrvatske usmene pripovjetke, predaje i legende iz Istre*, Pula.
- BÜRSTROM, M. 1999. Focusing on time: disciplining archaeology in Sweden, *Archaeology and folklore*, London, New York, str. 35–47.
- CEVC, T. 2000. Genese der slowenischen Volkskultur, *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo. Začetki slovenske etnogeneze*. Ljubljana, str. 559–580.
- CIGLENEČKI, S. 1981. Rezultati prvih raziskovanj na Gradcu pri Prapretnem, *Arheološki vestnik* 32, str. 417–453.
- CVETEK, M. 1993. *Naš voča je zapodval: Bohinjske pravljice*, Zbirka Glasovi, Ljubljana.
- DOLENC, J. 1992. *Zlati Bogatin – Tolminske povedke*, Zbirka Glasovi, Ljubljana.
- DORIA, M. 1971. *Alla ricerca di toponimi prelatini nel Carso*, Testo di una conferenza tenutasi a Trieste, per la »Sezione Studi Carsici« del centro di Antichita Altoadriatiche, il 15 aprile 1971, Trst.
- GABROVEC, S. 1955. Prazgodovinsko – arheološko gradivo za preučevanje rala na Slovenskem, *Slovenski etnograf* 8, str. 9–30.
- GAVAZZI, M. 1969. Vor- und frühgeschichtliches in der Volksüberlieferung im Ostalpenraum, *Alpes Orientales* 5, *Dela SAZU* 24, str. 113–124.
- GRAFENAUER, I. 1959. Zveza slovenskih ljudskih pripovedk z retijskimi – C, *Slovenski etnograf* 7, str. 135–162.
- HALBWACHS, M. 2001. *Kolektivni spomin*, Ljubljana.
- ISTENIČ, J. 1987. Rodik – Grobišče Pod Jezerom. *Arheološki vestnik* 38, str. 89–136.
- HROBAT, K. 2003. *Šembilja na rimskih cestah. O ustnem izročilu in arheoloških raziskavah*. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.
- HROBAT, K. 2004. Ustno izročilo o lintverju kot indikator ritualnega prostora antične skupnosti Ajdovščine nad Rodikom, *Studia Mithologica Slavica* 7, str. 63–78.
- KELEMINA, J. 1997. *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva z mitološkim uvodom* (ponatis), Bilje.
- KOS, M. 1985. Vlahi in vlaška imena med Slovenci, *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev – izbrane razprave*, Ljubljana, str. 121–132.
- KROPEJ, M. 2004. Ajd, s.v., *Leksikon etnologije Slovencev*, Ljubljana, str. 4.
- MAKAROVIČ, G. 1988–1990. Prehrana v 19. stoletju na Slovenskem. *Slovenski etnograf* 33–34, 127–205.
- MEJAČ, A. 1890. Ajdovski deklici, Narodno blago iz komendske okolice, *Ljubljanski zvon*, str. 354–356.
- MORATO, N., PAHOR, Š. 2002. *Mrak eno jutrnja: štorje iz Slovenske Istre*, zbirka Glasovi, Ljubljana.
- MURGELJ, I. 2000. *Kovinsko gradivo z Ajdovščine nad Rodikom*. Oddelek za arheologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. Ljubljana, diplomatska naloga.

- MUŠIČ, B. 1999. Geophysical prospecting in Slovenia: an overview with some observations related to the natural environment. *Geofizikalna prospekcija v Sloveniji: pregled raziskav z nekaterimi ugotovitvami glede naravnega okolja*. *Arheološki vestnik* 50, str. 349–405.
- PALAVESTRA, V. 1966. Narodna predanja o starom stanovništvu u dinarskim krajevima, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne I Hercegovine u Sarajevu, Etnologija, zvezek XX/XXI*, str. 5–86.
- PALAVESTRA, V. 1990. Historijska usmena predanja naroda u Bosni i Hercegovini, *Godišnjak Instituta za književnost*, str. 183–189.
- PERŠOLJA, J. M. 2000. *Rodiške pravce in zgodbe*, Ljubljana.
- PERŠOLJA, J. M. 2003. Rodiške pravce Franeta Krnelovga, *Občinsko glasilo občine Hrpe-lje-Kozina, mesec oktober*, str. 19.
- PIBERNIK, J. 1999. *Pravca o Slopah*, Kranj.
- PIKO, M. 1996. *Iz semena pa bo lipa zrasla: Pravlice, storije in basmi s Koroške*, Zbirka Glasovi, Ljubljana.
- DE PINA-CABRAL, J. 1989. The valuation of time among the peasant population of the Alto Minho, northwestern Portugal, v: LAYTON, R. 1989. *Who Needs the Past: Indigenous values and archaeology*, London, New York.
- PLETERSKI, A. 2005. *De Sclavis autem unde dicitis*. Slovani in Vlahi na "nikogaršnjem" ozemlju istrskega zaledja, *Acta Histriae* 13, Koper (v tisku).
- SLAPŠAK B. 1977. Ad CIL 5, 698 (Materija): Via directa – translata (in fines alicuius) – restituta, *Arheološki vestnik* 28, str. 122–128.
- SLAPŠAK, B. 1995. Možnosti študija poselitve v arheologiji, *Arheo* 17, Ljubljana.
- SLAPŠAK, B. 1997. Starejša zgodovina Rodika, *Rodik med Brkini in Krasom: zbornik ob 350. letnici cerkve*, Koper, str. 19–64.
- SLAPŠAK, B., HROBAT, K. 2005. Rodik-Ajdovščina: elements of ritual landscape in oral tradition, v: BANDELLI, G., MONTAGNARI KOKELJ, E. 2005 (ur.). *Carlo Marchesetti e i castellieri 1903-2003, Atti del Convegno Internazionale di Studi, Castello di Duino (Trieste), 14-15 novembre 2003, Fonti e Studi per la Storia della Venezia Giulia, vol. IX*, Trst.
- SKOK, P. 1950. *Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima*, Zagreb.
- STANONIK, M. 1999. *Slovenska slovstvena folklor*, Ljubljana.
- ŠČEK, V. 1937. Lokavske starine I, *Župnijska kronika iz Lokve* (neobj.).
- ŠMITEK, Z. 2005. *Mitološko izročilo Slovencev, Svetinje preteklosti*, Ljubljana.
- TITL, J. 1998. *Geografska imena v severozahodni Istri*, *Knjižnica Annales* 18, Koper.
- ZONABEND, F. 1993. *Dolgi spomin: Časi in zgodovine v vasi*, Ljubljana.
- ŽUPANIČ, N. 1934. Ime »Grk« v pomenu »velikana« pri Belokranjcih v Dravski banovini, *Etnolog* VII, str. 166–175.

Ajdi from Ajdovščina above Rodik

Katja Hrobat

The Ajdi, known as giants, are by general belief responsible for many natural as much as cultural features (Bürstrom 1999, 36-37), prehistoric or Roman constructions, which gives to the term *ajd* the value of an archaeological indicator (Slapšak 1995, 19). They represent the stereotype of the mythical other, powerful but manageable and belonging to some undefined mythical past (Slapšak, Hrobat 2005, 515). Most of the names for the giants in the wider area originate from the religious sphere (Palavestra 1966, 52-53).

In the oral tradition of Slope and Rodik there is an interesting turn in the narratives concerning Ajdi from Ajdovščina above Rodik, where two kinds of motifs interest. In the general folklore motive there is a typical view of the Ajdi as giants with a clear distinction between »us, people« and »them« (Pleterski 2005). Parallel to the stereotype there is an image of Ajdi as rather small people of different, darker complexion and with dark hair, »very much as the Sicilians or Gypsies«, as one story goes. These descriptions are regularly given in the context of the stories describing the contact between the Ajdi and villages beneath. The Ajdi are described as speaking a different language, peaceful and somewhat remote. The inhabitants of Rodik talk of Ajdi stealing their crops from the now abandoned fields of Čelevo and Maganka above Rodik, therefore the villagers would organise themselves to guard the fields. Till recently we can find the memory (?) of Ajdi stealing at Čelevo in the everyday waking up (Peršolja 2003, 19). In turn, the locals can show the abandoned fields of the Ajdi in the vicinity of Ajdovščina, on Štihterca (»laboured place«), Njivice (»small fields«) and their vineyards on Nogradi (»vineyards«). On the first cadastral maps from the beginning of the 19th century these were all pasture and woodland and there is no indication in the local tradition that these would ever have been cultivated from the modern villages. There is even a story about villagers of Slope buying a piece of land from them. The Ajdi were known also for their blacksmithing. Bleiweis wrote about the settlement of Ajdi already in the mid 19th century, surprised by the knowledge of the local, guiding him through the ruins of the houses, blacksmith's workshop, etc. (Bleiweis 1859). And truly, the people from Rodik will still tell you the exact number of the houses on Ajdovščina (36).

A further layer of the oral tradition is about continuity between Ajdovščina and the villages in the valleys. According to these narratives the people from Ajdovščina moved partly to the village of Rodik and partly to the neighbouring village of Slope. Brezovica further to the East is believed to have been settled from Njivice, where there would have stood some houses. Interestingly enough, it was possible to confirm the existence of a small settlement on Njivice, with a ceramic fragment of the same type as those from Ajdovščina (Slapšak 1995, 68).

Somewhat at odds with the stories above seems the narratives about the Ajdi, being at war, and Ajdovščina being destroyed and burnt down.

The traditions about the contemporaneity of different populations are not unique in the Slovenian area. Similar motifs of the »wild people« are spread in the Alpine region. Stories from Velika Planina speak about the fear of the »wild men« (Cevc 2000, 578). It can be confirmed that the newcomers took from the aboriginals the technique of ploughing (Gavazzi 1969, 123; Gabrovec 1955) and the knowledge of making cheese (Grafenauer 1959, 150-53; Stanonik 1999, 17), as already the stories tell. From the northern edge of

the Karst plateau, people would tell about Lučke or Maverce, the old inhabitants from the other side of the river Raša, that would come to exchange wheat for wool with the locals (Slapšak 1995, 18; Slapšak, Hrobat 2005, 516-517). There exist many contact stories in the wider area of Rodik, in Istria and Kras (Pleterski 2005).

The description of the physical anthropology could derive either from some learned interpretation in the need to emphasize the distinctness, »the other« (Slapšak 1997, 21), or from the connection of the Ajdovščina settlers to the racial characteristics of the Mediterranean population, knowing that the site is from the Roman period (Slapšak, Hrobat 2005, 516). But in the similar description about the beginner of the village of Križ – S. Croce on the Karst of Trieste we could see an indication of the originality of this kind of oral tradition (Pleterski 2005). The narratives about the blacksmithing, the number of the houses and farm lands of the Ajdi could come from the observation and interpretation by the locals of surface archaeological features like the fossil fields, surface morphology and distribution of slags (Slapšak, Hrobat 2005, 516). The oral tradition about the blacksmithing could have existed from earlier, as could be attested by the story about the forge on Njivice (Peršolja 2000, 86). The find of the shield from Ajdovščina, speaks for a military garrison, for which a smithy is almost obvious (Pleterski 2005).

How to interpret the oral traditions about continuity, so frequent in the Karst region? We could agree with M. Halbwachs (2001, 152) that in the need for tradition, which would link the people to the place they inhabit and justify their existence, one comes to the identification and appropriation of the past of the ancient inhabitants. However, we should not discard altogether the historicity of oral tradition either. With V. Palavestra, who studied the old populations in Bosnia, we can expect that in those parts of narratives which divert from the usual formular and commonplaces of oral tradition, and which are known just in the certain geographical area, we can detect reflections of the historical truth (Palavestra 1966, 5, 52-53). In a way, we can find similar statements by F. Zonabend. Observing the preservation of the folk memory, she stressed the significance of its connection to the land. Whatever is imprinted in the land would stay in the collective memory (Zonabend 1993, 16-18). That the oral tradition about continuity is not necessarily a fiction is demonstrated by a recent case of the village of Potoče north of Rodik, still active in the beginning of the 20th century. Most of its inhabitants have moved to the village of Pared. This is a good example to observe tradition making, as the old site, almost without any material traces of the houses, is today called »old village« or »old Pared« (Hrobat 2003, 68-69).

In the absence of archaeological sources for the Slavic colonization under Ajdovščina we can rely just on the toponymics. The area west of the line Postojna-Julian Alps is known for an early cohabitation between the aborigines and the Slavs (Bezlaj 1969, 32-33). In the village name Rodik is preserved the name of Rundictes, documented on the Materija inscription from the 1st century A.D., presumably the pre-Roman inhabitants of Ajdovščina (Slapšak 1977; Slapšak 1995, 69; Slapšak 1997, 28-49). The name of the hill close to Ajdovščina, called Vlaka, is reminiscent of the word Vlach, used by the Slavs to call the aborigines (Kos 1985, 122-24). Interestingly, the inhabitants of Slope would tell also a tale about a big girl of Ajdi sitting there. Vlaka, Zgon, Njivice, Laz are among the oldest Slavic toponyms (Skok 1950, 261), which indicate an early Slavic colonization of the area around Ajdovščina, therefore the contacts would be expected.

The oral tradition about contacts, continuity and the arson of the settlement of Ajdovščina seem in clear opposition (Slapšak 1997, 21). Pleterski (2005) points out that the

data seem in contradiction because we take them as contemporaneous. As is generally known, the folk memory doesn't hold the temporal dimension. At the most it is divided into two categories, the »past time« of the farmers (as the opposite to »now«) and the mythic »old times« of the non-Christians (De Pina Cabral 1989, 66).

From the historical point of view the continuity would be possible. The archaeological excavations of the apsidal building demonstrated the arson from the second half of the 5th century on (Slapšak 1997, 51). Just the same is told by the narratives, which do not stress that all inhabitants would die (Pleterski 2005). In theory, after the disintegration of the late r

Roman defence system the life on Ajdovščina could go on to a reduced extent and the settlement crumbled into smaller units on the Brkini ridge (Slapšak 1995, 75). A. Pleterski proves the continuity of the existence on Ajdovščina with the find of a shield from the 8th century B.C. The new settlers in the valley beneath Ajdovščina could come in the Byzantine period. After the disintegration of the Byzantinic dominion the community from Ajdovščina lost the external subvention and it was forced to make a living on its own. The infertile Brkini ridge couldn't produce enough for the living, so the inhabitants from above were forced to steal the harvest from the valleys beneath (Pleterski 2005). After the stabilization of the political and military conditions the settlers abandoned the infertile Brkini ridge and settled down in the valleys (Slapšak 1995, 75-77).

But how would the Ajdi settle down in the valleys if there were already the Slavic inhabitants (Pleterski 2005)? Some folklore and archaeological elements could offer us a plausible hypothesis. There are documented two settlement locations, locally believed to be stages in the history of Slope, Požganica (Slapšak, Hrobat 2005, 517) and Pod lipa – Sleme (Slapšak 1995, 68; Hrobat 2003, 60-61), archaeologically attested too. On the other hand, the oral tradition of Rodik talks about two separated parts of the oldest village of Rodik. There's even a story about the Ajdi settling down to the part called Podluza. The double settlement nucleus seems to indicate a two-phase colonization. The hypothesis would fit to the narratives of the continuity from Ajdovščina as much as to the narratives of »the others«, reflecting two different populations. Without the absorption of the aboriginal traditions it would be difficult to understand the unusual deep-rooted cult of the inhabitants of Rodik and Brezovica, performed till the late 18th century, just next to the early Roman cemeteries of the inhabitants of Ajdovščina (Hrobat 2004), as well as the preservation of the name of ancient inhabitants in the toponym of the modern village.

In the oral tradition about the Ajdi from Ajdovščina there have survived just some dispersed unconnected fragments of collective memory of the »ancient times«, a kind of nebulous memory of »Us« and »The others«. Yet it is the only source that can offer us some answers, where all others remain »speechless«.